

تحلیل بن مایه‌های داستانی منظومه‌ی عزیز و نگار

زهرا دری^۱

راضیه فقیهی^۲

چکیده

پژوهش حاضر در پی معرفی یکی از آثار ادب فارسی به نام منظومه‌ی عزیز و نگار است که جزو قصه‌های فولکلور و عامیانه‌ای است که به صورت روایی و سینه به سینه در منطقه‌ای خاص نقل می‌شده است. همچنین دستیابی به بن مایه‌های داستانی آن از انواع حماسی، عاشقانه، شگفت انگیز و کرامت است.

این منظومه‌ی محلی و عامیانه در منطقه‌ی طالقان، مورد هیچ گونه تحقیقی قرار نگرفته و معرفی آن در قدم اول از اهداف این پژوهش است. از این اثر نگارش‌های متعددی در زمان‌های مختلف وجود دارد که هر یک در جزئیات با دیگر نگارش‌ها متفاوت است. این نسخ از روی هم نگاشته نشده‌اند و نقالان و مشتاقان پس از سال‌ها، از حافظه‌ی خویش و بنا بر سلیقه‌ی خود و مخاطبان‌شان آن را به نگارش در آورده‌اند. نتیجه‌ی تحقیقات و تحلیل در بن مایه‌ها نشان می‌دهد که اکثر بن مایه‌های قصه‌ی عزیز و نگار در ادبیات ایران و جهان دیده می‌شوند.

از جمله: کوری، سفر، خوارق عادت، نبرد، جنون و رقابت عشاق، نامه و نامه بر، درویش، سبب و چشمه؛ که حضور این گونه بن مایه‌ها در این قصه از ارزش‌های آن به شمار می‌آید.

واژه‌های کلیدی: قصه‌ی عزیز و نگار، موتیف، بن مایه‌های حماسی، عاشقانه، کرامت، شگفت انگیز.

۱- استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی ایران. کرج
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی ایران. کرج

مقدمه

قصه‌ی عزیز و نگار جزء آثار عاشقانه در ادب فارسی است. این قصه یکی از داستان‌های فولکلور و محلی است که در منطقه‌ی طالقان به صورت روایی، نقل می‌شده است. در طول دویست تا دویست و پنجاه سالی که از عمر این قصه می‌گذرد تغییر و تحول بسیار پیدا کرده و روایت‌های مختلفی از آن پدید آمده است. ولی تمام روایت‌ها به نام عزیز و نگار معروف است. این قصه در خطه‌ی شمال ایران در مناطق مازندران و فومن و تالش نیز رواج داشته است. «یکی از خصوصیات داستان‌های عامیانه‌ی اصیل به ویژه متون نقلی، این است که نسخه‌های گوناگون آن قابل مقابله با یکدیگر نیست.» (فرّخی، ۱۳۸۱: ۲۰۶)

یکی از شیوه‌های تحلیل و بررسی متون داستانی، پرداختن به موتیف یا بن مایه‌ها است. بحث از بن مایه در نقد و تحلیل جنبه‌های ساختاری و محتوایی آثار ادبی فواید و کارایی‌های بسیاری دارد. از این رو آگاهی از جنبه‌های معنایی و تعریف‌های بن مایه برای پرداختن به آثار و تحلیل آنها ضروری است. در تعریف موتیف آمده است: «موتیف موضوعی است که در یک شعر یا آثار کسی یا در یک نوع ادبی تکرار شود. گاهی موتیف همان سنت ادبی است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۳۸۵)

در این بررسی به تحلیل بن مایه‌های داستانی این اثر فولکلوریک پرداخته می‌شود که در نتیجه می‌توان این داستان را با داستان‌های دیگر مقایسه نمود و ساختار داستانی آن را تبیین کرد.

عزیز و نگار، قصه‌ای فولکلور

قصه‌های عامیانه‌ی مردم در فرهنگ‌های متعدد، در گوشه و کنار دنیا مورد بحث و بررسی تعدادی محقق قرار گرفت که باعث به وجود آمدن علمی جدید شد.

گذری بر قصه‌ی عزیز و نگار

در روستای آردکان طالقان و در حدود دویست تا دویست و پنجاه سال پیش، دو برادر متمول و متدین می‌زیستند که در سنین پیری و توسط دعای درویش و تناول سیبی متبرک، صاحب دو فرزند زیبا به نام‌های عزیز و نگار می‌شوند. این دو کودک در دوران تحصیل عاشق و دل‌باخته‌ی هم می‌شوند. وقتی به سنین جوانی می‌رسند پدران خود را از دست می‌دهند. مادر نگار، عزیز را برای دامادی نمی‌پسندد از این رو نگار را بدون رضایت به عقد خواهر زاده‌ی بی‌مایه‌ی خود در می‌آورد. نگار ناگزیر پس از عروسی به محل زندگی احمد، الموت طالقان یا بالاروچ می‌روند. عزیز این دوری را تاب نمی‌آورد و برای برگرداندن نگار به طالقان و وصلت با او ترفندهایی می‌اندیشد. او در این راه پرخطر و صعب، متحمل سختی‌ها و مصیبت‌های جانگدازی می‌شود. اما عشق سوزان او هیچگاه کمرنگ نمی‌شود و مشکلات نیز او را ناامید نمی‌کنند.

او در بهار به بهانه‌ی خرید برنج از گیلان هدف خود را پیش می‌گیرد. ابتدا با دوستان خود به گیلان می‌رود و پس از خرید برنج، در راه بازگشت با دروغی که به احمد می‌گویند و حيله‌ای که در مقابل مادر کور احمد به کار می‌گیرد، نگار را راهی طالقان می‌کند و خود نیز پشت سر او به طالقان می‌رود. پس از این ماجرا، احمد همسر نگار از آنها به حاکم رودبار شکایت می‌کند. حاکم نیز در پی دادخواست او هر سه نفر را به حضور می‌طلبد و طی تحقیقاتی که به عمل می‌آورد و امتحاناتی که از آنها می‌گیرد، به این نتیجه می‌رسد که نگار فقط لایق عزیز است. در همان مجلس نگار را که بعد از شش سال هنوز دوشیزه بود به عقد عزیز در می‌آورد. آن دو به پابوس امام رضا(ع) می‌روند و در بازگشت جشن عروسی به راه می‌اندازند. مادر کینه‌توز نگار، گروهی اوباش را برای جنگیدن و کشتن عزیز، اجیر می‌کند. گروه اوباش در روز عروسی حمله می‌کنند و عده‌ای جوان از جمله احمد، به دست عزیز کشته می‌شوند.

ولی عزیز به خاطر اینکه خون‌های مردمانِ فریب خورده، بیشتر ریخته نشود خود را به آب شاهرود می‌زند. نگار که شاهد غرق شدن عزیز در امواج رود بود تاب نیاورد و برای نجات عزیز درون رودخانه می‌رود و دست در گریبان هم در آب شاهرود غرق می‌شوند. بدن‌های آنها در خاک منجیل دفن می‌شود.

بن مایه یا موتیف

«موتیف (بن مایه) عنصر، حادثه، سخن، مطلب، موضوع یا مضمونی است که در کل ادبیات یا کل آثار کسی یا در یک اثر خاص مدام تکرار می‌شود.» (شمیسا: ۱۳۸۶: ۱۴۵) مفاهیمی در زمینه‌ی ادبیات وجود دارند که تکرار شونده هستند این تکرار شونده‌ها هر چیزی که در ذهن انسان دارای معنی است، می‌تواند باشد.

میر صادقی نیز در این مورد می‌نویسد: «موتیف، در ادبیات، عبارت است از درونمایه، تصویر، خیال، اندیشه، عمل داستانی، موضوع، وضعیت، موقعیت، صحنه، فضا، رنگ یا کلمه و عبارتی است که در اثر ادبی واحد یا آثار ادبی مختلف تکرار می‌شود.» (میر صادقی: ۱۳۸۷: ۲۷۶)

بن مایه‌ها علاوه بر صفت تکرار شوندگی و برجسته‌نمایی، می‌توانند در حرکت داستانی مؤثر واقع شوند و می‌توانند موجب بسط حجمی و تقویت جاذبه‌ی داستان شوند. «همچنین تکرار شوندگی آن در کل ادبیات یا در کل آثار یک فرد، حایز اهمیت است.» (تقوی، ۱۳۸۸: ۵)

موتیف‌ها ممکن است در یک یا چند قصه‌ی هم‌زمان، یا در یک گونه‌ی خاص از داستان‌ها یا در آثار ادبی گروه یا دوره‌های مختلف و در مواردی در آثار یک قوم یا اقوام متعدد حضور یابند.

قصه‌ها را با توجه به بن مایه‌هایشان، می‌توان به انواعی تقسیم کرد که در کتاب ادبیات داستانی این گونه آورده شده است: «قصه‌های بلند و عامیانه‌ی فارسی که زمینه و

بن مایه‌ای عشقی و عاطفی و عدالت خواهانه دارند. قهرمان قصه برای رسیدن به وصال معشوق به ماجراهای گوناگون کشانده می‌شود و در واقع قهرمان به بهانه‌ی عشق و عاشقی به جنگ زشتی‌ها و پلیدی‌ها بر می‌خیزد. در این گروه، تک زنی و یک معشوقی و همچنین بن مایه‌ی سفر، از عناصر مهم محسوب می‌شود. گروه دیگر، قصه‌هایی که زمینه‌ی دینی و مذهبی و بن مایه‌ی عقیدتی دارند. در این گروه تعصب دینی است که قهرمان‌ها را به جنگ و جدال با یک دیگر وا می‌دارد. در این گروه از قصه‌ها، قهرمانان به زن واحدی قانع نیستند و بعد از سفرهای دور و دراز و فتح شهرهای بسیار که سفرها به همین منظور هستند، قهرمان اصلی به فکر جاودانگی می‌افتد. همچون قهرمان قصه‌ی گیل گمش، که به منظور خود نمی‌رسد و تسلیم مرگ می‌شود.

گروه سوم قصه‌هایی است که به شیوه و روال ساختمان‌ی هزار و یک شب آفریده شده‌اند. در واقع نقل قصه‌ها به سبک و اسلوب قصه‌هایی است که اصل آن‌ها به هند باز می‌گردد. در برخی از این قصه‌ها از زبان حیوانات به وجه تمثیل سخن گفته می‌شود؛ و قصه‌ای در میان قصه‌ی دیگر می‌آید. این گروه قصه‌ها بر خلاف دو گروه دیگر، از محتوای واحدی پیروی نمی‌کنند و حوادث و مضامین در آن‌ها بسیار متنوع است.» (میرصادقی، ۱۳۷۲: ۱۳۴)

یکی از فواید مطالعه‌ی بن مایه این است که می‌تواند در طبقه بندی و گونه شناسی داستان مفید باشد. از این روست که >>داستان‌های سنتی فارسی اغلب در بهره مندی از درون مایه‌ها، اشتراکات بسیاری دارند. داستان‌ها را با توجه به بن مایه هایشان می‌توان به انواعی چون، داستان‌های «شگفت انگیز»، «عاشقانه»، «کرامت» و «حماسی» تقسیم کرد.» (پارسا نسب، ۱۳۸۸: ۲۷)

منظومه‌ی عزیز و نگار که قصه‌ای عامیانه است، در گروه اول که بن مایه‌ی عشقی دارند، جای می‌گیرد. قهرمان برای رسیدن به وصال معشوق، مصیبت‌ها و سختی‌ راه

و سفر را تحمل می‌کند، و البته به این بهانه به جنگ پلیدی‌ها می‌رود. قهرمان قصه، تک معشوق است و با تمام اغواگری‌هایی که از سوی زنان، متوجه او می‌شود، لغزشی را در او شاهد نیستیم. بن مایه‌ی سفر نیز هم چنان که گفته شد در تمام قصه ساری و جاری است.

انواع بن مایه‌های داستانی در عزیز و نگار

۱- بن مایه‌های شگفت انگیز قصه عزیز و نگار

۱-۱- خوارق عادت: «خوارق عادت در میان پهلوانان و قهرمانان بسیار است. پهلوانان یک تنه و با یک سپاه می‌جنگند و همه را از میان بر می‌دارند. مثلاً رستم به درجه‌ای است که درختی را مانند علف از زمین می‌کند و نره گوری را بر آن کباب می‌کند. یا او در حالت نشسته یک سر از کسانی که نزد او ایستاده اند، بلندتر است.» (صفا، ۱۳۸۹: ۲۳۹)

در این اثر نیز، عزیز در جنگ با رودباریان در حمله‌ی اول، یک تنه همه را حریف است و به تنهایی جلوی گروه سی نفری می‌ایستد.

شور کردند بر پا هم‌رهانش	نمودند جنگ و دعوا یاورانش
اگرچه هم‌رهانش بود سی تن	تمامی منتهم گشتند از من

(دیوان، ۱۱ و ۱۲: ۱۱۳)

۱-۲- چشمه: عنصر چشمه نیز از عناصر پر کاربرد در ادبیات ایران و جهان است. از مهمترین جلوه‌های حضور این عنصر می‌توانیم چشمه‌ی آب حیات را عنوان کنیم که انسان‌های زیادی از اقوام و زمان‌های مختلف از جمله اسکندر (فردوسی، ۱۳۸۴: ۵۳۹) در پی یافتن آب این چشمه و خاصیت منحصر به فرد آن که جاودانگی است، بودند. در این قصه، چشمه‌ای توسط نگار کشف می‌شود و آب اندک آن با دستان نگار، افزون

می‌گردد. و در کل آوارگی که در تمام قصه شاهد هستیم از نوعی جنون سرچشمه می‌گیرد.

روز و شب در کوه و صحرا گشت جا   شد جلیس وحش و طیر آن بی نوا
روزها در دشت غم سرگشته بود   شب به خاک و خشت مونس گشته بود
(عزیز و نگار، ۷ و ۸: ۸۷)

۳-۴- ترک وطن: در اغلب قصه‌های عاشقانه، عاشق به طلب معشوق یا خواسته‌های او، شهر و دیار خود را ترک می‌کند. در قصه‌ها، گهگداری معشوق از دیاری دیگر است و همین عامل سبب ترک وطن عشاق می‌گردد. در عزیز و نگار، عزیز برای به دست آوردن نگار، به دنبالش به روستاهای دیگر راهی می‌شود و در نهایت به گیلان می‌رود.

۳-۵- حضور معشوق بر بالین عاشق بیمار: این نکته در ادبیات ایران رواج دارد. عاشق از دوری معشوق بیمار می‌شود ولی نه بیمار جسمی، بلکه بیماری او روحی است. و درست در همین زمان است که حضور معشوق بر بالین عاشق موجب شفای او می‌گردد. از جمله نمونه‌های ماندگار در این زمینه داستان شاه و کنیزک مثنوی است. در این قصه نیز، دور ماندن عزیز از نگار برای مدتی، باعث بیمار شدن او می‌شود و حضور نگار بر بالین او موجب تسلائی خاطر و شفایش می‌گردد.

دو دستانت به دستم نه نمیرم   از آن بوی خوشت آرام گیرم
من آن بوی خوش و روی قشنگت   چو اکنون دیده‌ام دیگر نمیرم
(دیوان، ۲ و ۳: ۱۲۳)

۳-۶- ابراز عشق توسط زن: موضوعی که در داستان‌های ایرانی تکرار شده است ابراز عشق توسط معشوق است. در شاهنامه نمود پررنگی از این موضوع وجود دارد و آن ابراز عشق تهمینه به رستم است. (فردوسی، ۱۳۸۴: ۱۴۲)

شکوه کردن عزیز:

فلک ویران شوی رسم تو کین است
 به عاشق پیشگان رفتارت این است
 نبودى هیچ گه بر اصل واثق
 نگشتى هیچ گه بر کام عاشق
 (همان، ۱۱ و ۱۲: ۹۸)

۱۰-۳-امتحان دو رقیب: در این قصه، امتحان دو رقیب، یعنی عزیز و احمد، دو بار حادث می‌شود و در نهایت عاشق اصلی که قهرمان قصه نیز هست، پیروز می‌شود.

عزیز و احمد این زن‌ها ببینند
 نگار نازنین را بر گزینند
 نشانی داد یک تن را کل احمد
 نشانی اشتباه از آب درآمد
 عزیز با یک نگاهی ماهرانه
 بیان کرد یک دوبیتی عاشقانه
 «نگارم چادری شبرنگ داره
 دو پایش بر سر یک سنگ داره
 نمی‌دانم بگویم یا نگویم
 زره پوشیده میل جنگ داره»
 نگه کردند دیدند راست گفته
 نشانی بی‌کم و بی‌کاست گفته
 (همان، ۱۵، ۱۶ و ۲۰-۲۳: ۲۱۵)

۱۱-۳-ترس از ربایش عروس: این بن مایه در این اثر دوبار تکرار شده است. اول بار آن شبی که در مالخانی به عزیز حمله کردند دلیلش آن بود که می‌ترسیدند عزیز نگار را بر باید و آبرو و غیرت آنها خدشه‌دار شود. بار دوم، آن زمانی است که عزیز به اسم دوست احمد، وارد خانه‌ی آنها می‌شود، در آن جا نیز پیرزن (مادر احمد) این ترس به دلش می‌افتد که نکند او عزیز طالقانی است و قصدش ربودن نگار باشد.

ناگهان آمد جوانی با خروش
 گفت‌ای مردم چرا گشته خموش
 یک جوانی آمده از طالقان
 تا بر باید عروس از دستمان
 (همان، ۱۶ و ۱۷: ۹۳)

بسی از حال مهمانش بپرسید
 چو از بهر عروشم می‌هراسید

نصیحت شیرزاد به عزیز:

بگفتش دست بردارای جوانمرد
چو رفت از دست تو یارت به رودبار
مزن چکش عبث بر آهن سرد
بیا و از چنین زن دست بردار
(همان، ۳ و ۴: ۱۱۲)

نصیحت ملا حسن به عزیز:

سپس گفت‌ای عزیز آردکانی
بیا از من شنوای عاشق پاک
نباشد عشق جسمی جاودانی
مشو در عاشقی این قدر بی‌باک
مرو دنبال عشقت، حرفم این است
بدانم دشمنت اندر کمین است
(همان، ۱۴-۱۶: ۱۱۴)

۲۰-۳- تسلیم بودن دختر در برابر خواست والدین: در متون ادب فارسی از جمله ویس و رامین (اسعد گرگانی، ۱۳۷۰: ۵۶)، گل و نوروز (خواجوی کرمانی، ۱۳۷۰: ۱۸۵)، لیلی و مجنون (نظامی، ۱۳۶۴: ۱۸۱) و همای و همایون (خواجوی کرمانی، ۱۳۷۰: ۱۵۵) و اثر مورد نظر ما دختران در برابر خواست پدر یا مادر خود در امر ازدواج تسلیم هستند. در عزیز و نگار این مادر نگار است که به جای او تصمیم می‌گیرد، عزیز را رد می‌کند و او را به عقد احمد در می‌آورد.

مادر دختر به صد رنگ و ریا
که نگار نازنین مه‌جبین
پای در یک کفش کرد آن بی‌حیا
نامزد گردد به احمد بالیقین
پس ندا در داد بر خرد و کبار
نامزد گشته است احمد با نگار
دخترک از این سخن مدهوش شد
کرد فریادی و پس خاموش شد
(همان، ۶-۹: ۱۰۹)

۴- بن‌مایه‌های کرامت

قصه‌های کرامت اغلب بازمانده‌ی میراث صوفیه است. کرامت‌ها به چندین گونه‌ی

در قصه‌ها فراوانند. از جمله ویس که در زمان کهولت پدر و مادر زاده می‌شود. (اسعد گرگانی، ۱۳۷۷: ۴۷) در قصص قرآنی نیز چند نمونه وجود دارد از جمله، اسحاق و یحیی، پسران ابراهیم و زکریا در زمان پیری والدین خود به دنیا می‌آیند. در این قصه، نیز عزیز و نگار در زمان کهولت پدرانشان متولد می‌شوند و آن گونه که در قصه شاهد هستیم در زمان قبل از ازدواج پدرانشان را از دست می‌دهند.

تا چهل پنجاه سالی آن دو تن از قضا بودند عقیم و در محن

(همان، ۶: ۸۴)

۴-۴-سیب: به دلیل این که سیب به میوه‌ی بهشت معروف شده و تندرستی و سلامت را به آن نسبت می‌دهند، در قصه‌ها اکثراً برای فرزند دار شدن، سیب متبرکی را تناول می‌کنند. اولریش مارزلف در کتاب طبقه بندی قصه‌های ایرانی این موضوع را متذکر می‌شود. سیب اکثراً در داستان درویش قرار دارد و طبق سنت قصه‌های ایرانی به منظور بارداری تناول می‌شود. «رابطه با خدا سبب گردیده که درویش گاه دارای صفاتی سحرآسا باشد. بدین ترتیب است که شاه بی فرزند سیب (متبرک) را که می‌تواند زنی را آبستن کند از درویش برای زن خود می‌گیرد.» (مارزلف، ۱۳۷۶: ۴۲) عمل خرق عادت که همان فرزند دار شدن توسط خوردن سیب می‌باشد، در این قصه نیز وجود دارد.

۴-۵-درخت: این بن مایه، به کرات در این منظومه تکرار شده است. حضور درخت به عنوان مکانی برای استراحت به طور عام در قصه‌ها نمود دارد. البته گهگداری نیز به عنوان شخصیت در داستان‌ها حضور دارد مانند درخت سخن گو، یا از آن به عنوان دستاویزی برای ادای نذرها و حاجات بهره می‌برد.

در این قصه حضور نگار زیر درخت توت و گلدوزی دستمال به عنوان یک حادثه در قصه است. زمانی هم که عزیز چوب دست خود را در زمین فرو می‌کند و آن چوب به درختی تبدیل می‌شود نیز نمود دارد. و درختی که بین قبرهای آن دو کاشتنده که به

گفته‌ی راوی هنوز پابرجاست.

نتیجه‌گیری

-در قصه‌ی عامیانه‌ی عزیز و نگار بن مایه‌های متنوعی از داستان‌های حماسی، عاشقانه و کرامت و شگفت‌انگیز به کار رفته است به دلیل موضوع عاشقانه، بن مایه‌های عاشقانه بالاترین بسامد را دارند و از اصلی‌ترین بن مایه‌های آن سفر است که در کل قصه تکرار می‌شود. بن مایه‌های به کار رفته در این قصه در ادبیات ایران و جهان وجود دارد مانند: کوری، سفر، خرق عادت، نبرد، جنون و رقابت عشاق، نامه و نامه بر، درویش، سیب و چشمه.

-بن مایه‌های قصه‌ی عزیز و نگار شامل این موارد است: بن مایه‌های داستان‌های شگفت‌انگیز: خرق عادت، چشمه و کوه البرز است. بن مایه‌های قصه‌های حماسی چون: سفر، دوراهی، خرق عادت، نبرد و گرز، دروغ و مکر و فریب. بن مایه‌های داستانی عاشقانه چون: عاشق شدن توسط شنیدن صدا یا توصیف، رقابت عشقی، جنون عاشق، ترک وطن، ابراز عشق توسط زن، نامه و نامه بر، ملاقات پنهانی، شکوه کردن، امتحان دو رقیب، شعر سرودن، شب، زیبایی، زن بد نهاد، شهرت قهرمان، دوشیزگی، کوری، حضور ناصح و تسلیم بودن دختر در برابر خواست والدین است. و از بن مایه‌های داستان‌های کرامت چون: حضور درویش، دعا و اجابت دعا، فرزنددار شدن در پیری، سیب و درخت را می‌توان نام برد.

منابع

- ۱- احمدی، بابک، ۱۳۷۰، ساختار و تأویل متن، چاپ اول، نشر مرکز، کرج.
- ۲- اسعد گرگانی، فخرالدین، ۱۳۷۷، ویس و رامین، تصحیح دکتر محمد روشن، صدای معاصر، تهران.
- ۳- اکبریان، محمدعلی، ۱۳۸۱، دیوان عزیز و نگار، چاپ اول، انتشار زعیم.
- ۴- پراپ، ولادیمیر، ۱۳۶۸، ریخت شناسی قصه‌های پریان، ترجمه‌ی فریدون بدره‌ای، چاپ اول، توس، تهران.
- ۵- پورنامداریان، تقی، ۱۳۷۴، دیدار با سیمرخ، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم انسانی، تهران.
- ۶- خواجه‌سوی کرمانی، محمودبن علی، ۱۳۷۰، گل و نوروز، تصحیح کمال عینی، موسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران.
- ۷- _____، _____، ۱۳۷۰، همایون و همایون، تصحیح کمال عینی، موسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران.
- ۸- شمیسا، سیروس، ۱۳۸۲، سبک شناسی شعر، چاپ نهم، فردوس، تهران.
- ۹- _____، ۱۳۸۶، انواع ادبی، چاپ دوم، میترا، تهران.
- ۱۰- صفا، ذبیح الله، ۱۳۸۹، حماسه سرایی در ایران، چاپ نهم، امیرکبیر، تهران.
- ۱۱- علی خانی، یوسف، ۱۳۸۰، عزیز و نگار، چاپ اول، ققنوس، تهران.
- ۱۲- فردوسی، ابوالقاسم، ۱۳۸۴، شاهنامه، تصحیح ژول مول، میلاد، تهران.
- ۱۳- مارزلف، اولریش، ۱۳۷۰، طبقه بندی قصه‌های ایرانی، ترجمه کیکاووس جهاننداری، انتشارات صدا و سیما، جمهوری اسلامی (سروش)، تهران.
- ۱۴- میرصادقی، جمال، ۱۳۷۲، ادبیات داستانی، چاپ دوم، مؤسسه‌ی فرهنگی ماهور، تهران.
- ۱۵- _____، _____، ۱۳۸۷، راهنمای داستان نویسی، نشر سخن، تهران.

- ۱۶- نظامی گنجه ای، جمال الدین ابو محمد، ۱۳۶۴، لیلی و مجنون، تصحیح دکتر بهروز ثروتیان، توس، تهران.
- ۱۷- _____، _____، ۱۳۹۰، خسرو و شیرین، ره جاویدان، تهران..
- ۱۸- یاحقی، محمدجعفر، ۱۳۹۱، فرهنگ اساطیر و داستان واره‌ها در ادبیات فارسی، چاپ چهارم، فرهنگ معاصر، تهران.
- ۱۹- پارسا نسب، محمد، ۱۳۸۸، بن مایه: تعاریف، گونه‌ها، کارکردها... فصلنامه‌ی نقد ادبی، ش ۵، ص ۲.
- ۲۰- تقوی، محمد، ۱۳۸۸، موتیف چیست و چگونه شکل می‌گیرد، فصلنامه‌ی نقد ادبی، ش ۸، ص ۲.
- ۲۱- فرّخی، فاطمه، ۱۳۸۲، ساختار شناسی بن مایه‌های حمزه نامه، فصلنامه‌ی نقد ادبی، ش ۱۱ و ۱۲، ص ۳.

